

הרב יעוזר אריאל

הזרעה מלאכותית לפנויות

ראשי פרקים:

- א. לעז על האשה
- ב. פגם בילד
- ג. פתח לפרוצות
- ד. בעיית היחוס
- ה. פגם רוחני לילד
- ו. פגם חינוכי ופסיכולוגי לילד
- ז. ההבדל בין הזרעה לנשואה ובין הזרעה לרווקה

א. לעז על האשה

בתקופה האחרונה מתרבות השאלות בנושא הזרעה מלאכותית לרווקות שהגיעו לגיל מבוגר ולא זכו לבנות בית, האם מותר להן להפרות את עצמן בהזרעה מלאכותית?

נושא זה כבר נידון בשו"ת של פוסקי זמננו, שפסקו לאסור. להלן יובאו דבריהם, עם הוכחות חדשות ונימוקים נוספים לאסור.

ב"נשמת אברהם" (כרך ד', עמ' קפא) דן בשאלה שהופנתה אליו על ידי רופא נשים:

"אשה רווקה מסורתית בת 30 ומעלה, שהתיאשה מלהתחתן, אך רוצה להיות אם לילד. לשם כך היא מבקשת שיעשו לה הזרעה מלאכותית בתנאים הבאים:

- א. התורם יהיה יהודי.
- ב. שלא יהיה בו שום פסול מבחינת היחוס.
- ג. שגורם שלישי (ולא היא) כגון משרד הדתות או משרד הבריאות ידעו על זהותו של תורם הזרע.
- ד. כמובן שהזרע יילקח מתורם שבין כה וכה תורם את זרעו (עבור תשלום) לבנק הזרע."

בהמשך דבריו כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל:

"נאמר הסר ממך עקשות פה ולזות שפתיים הרחק ממך" (משלי, ד, כד) ובזה היא מביאה חשד של זנות על עצמה וגם לנולד יהיו קשיים ומי יודע אם לא יצטער הרבה. נוסף לכך יש לחשוש שזרע פגום שנולד בעבירה של מוציא שכבת זרע לבטלה, יתכן שיש לזה השפעה גם על הנוצר מזה."

יש להביא הוכחה לדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שיש למנוע פעולה העלולה להביא לידי חשד על האם, ושמה ירננו הבריות שהילד נולד מחוץ לנישואין, ולא ידעו או לא יאמינו לאם הטוענת שבנה נולד לה מהפרייה מלאכותית. בשולחן ערוך אה"ע"ז סי' א' סעיף יג' נפסק:

"יש אומרים דלא תעמוד [אשה רווקה] בלא איש, משום חשדא".

החשש לרינונים העלולים לצאת על אשה רווקה מעוברת, הוא גדול הרבה יותר מהחשש לרינונים על אשה רווקה שלא נישאת, משום שאשה שלא נישאת לא עשתה מעשה מחשיד בגופה, לעומת זאת רווקה מעוברת, עשתה מעשה מחשיד בגופה. גם אם הרווקה תטען שהתעברה בהזרעה מלאכותית, יהיו בציבור אנשים חשדנים שיטילו ספק בדבריה, ומוטל עליה להמנע ממעשים הגורמים ללעז וחשד.

ב. פגם בילד

מלבד הלעז על האשה, הזרעה מלאכותית לרווקות עלולה ליצור פגם בילד¹, כי חלק מהציבור שאינו יודע באיזו דרך התעברה האם, יוציא לעז על העובר שנולד מביאת זנות. על הפגם בילד שיש עליו חשש שמא נולד מביאת זנות, יש ללמוד מדברי הגמרא במסכת גיטין (ע"ט, ב) שם נאמר במשנה:

"ב"ש אומרים: פוטר אדם אשתו בגט ישן, ובית הלל אוסרין. ואיזהו גט ישן? כל שנתייחד עמה מאחר שכתבו לה".

הגמרא שם מבארת את שיטת בית הלל:

"גזרה שמה יאמרו גיטה קודם לבנה".

רש"י שם מפרש:

"שמה ישהה את הגט שנתיים שלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן, ואחר כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר, יראו זמן הגט קודם ללידת הבן, ויהיו סבורין שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה, והוי פגם".

לכאורה החשש של בית הלל הוא חשש רחוק, שהרי האשה יכולה להזים את השמועות בהבאת עדים שהגט ניתן מאוחר יותר, וממילא העיבור התחיל בזמן שהיתה נשואה לבעלה! אף על פי כן חוששים בית הלל, שאותם שאינם יודעים ומכירים אותה כראוי, ואינם חוקרים אותה מתי בדיוק התגרשה, וסוברים שזמן הגירושין הוא הזמן בכתוב בגט, הם יוציאו לעז על הילד ויאמרו שהילד נולד מביאת זנות.

-- העורך.

1. יעוין באסיא עז-עח עמ' 114-117. וראה להלן פרק ח.

אם כן, יש פגם לילד, שיש עליו לעז שאמו התעברה מביאת זנות, על אף שאין בסיס במציאות ללעז. די בכך שימצאו אנשים שיוציאו לעז בלתי מוצדק, ויפגמו את הילד.

גם בהזרעה מלאכותית לריוקות ימצאו אנשים שיוציאו לעז בטעות על הילד, ויאמרו שנולד מביאת איסור. אמנם הלעז אינו אמת, אבל מהסוגיה בגיטין הנ"ל יש ללמוד שגם לעז שאין לו בסיס המציאות, מהווה פגם בילד. גם אם האשה מפרסמת בין מקורביה שההריון נעשה שלא על ידי ביאת זנות אלא על ידי הזרעה מלאכותית! אבל חלק מהציבור שאינו יודע באיזו דרך התעברה, יוציא על הילד לעז שנולד מביאת זנות, והרי זה פגם בילד!

ג. פתח לפרוצות

מתן הכשר להזרעה מלאכותית לריוקות, מאפשר לפרוצות להסתיר את מקורו של ההריון, שנוצר מביאת איסור, והן מכשירות את עצמן ואת הוולד, בטענה שקרית, שהתעברו באמצעות הזרעה מלאכותית כביכול.

כיוצא בזה מצינו במסכת יבמות קח,א, על נשים פרוצות נשואות, שהתעברו באיסור מאדם אחר, והן מכשירות את עצמן ואת הוולד, בטענה שההריון נוצר בהיתר מבעלה:

”תנא וכולן מזנות ותולות תחת בעליהן”.

גם במסכת כתובות (דף ג,ב) נאמר, שבתחילה היתה תקנת חכמים שבתולה תינשא ביום רביעי, אבל אחר כך בשעה שגזרו הגויים שכל בתולה הנישאת, תיבעל להגמון תחילה, נהגו העם לישא ביום שלישי. כי אם ינשא ביום רביעי – יום בו מגיע ההגמון, יש חשש שהצנועות ימסרו את נפשם למות. הגמרא שם שאלה: למה ימשיכו להנשא ביום רביעי, וחכמים יודיעו לבתולות שאינן צריכות למסור את נפשם – “ולדרוש להו דאונס שרי!” תירצה הגמרא: “איכא פרוצות”, דהיינו יש לחשוש שאם נתיר אונס לצנועות, היתר זה יאפשר לפרוצות לזנות ברצון, ולכסות על העבירה בטענה שנבעלו באונס.

גם בשאלה שלפנינו, אם היה ניתן היתר להזרעת פניות, הוא היה מאפשר לפרוצות להביא ילדים בדרך זנות, והן היו מכשירות את פגמם ואת פגם הוולד בטענה שהילד נולד כביכול בדרך היתר, רואים שהוראת חז"ל היתה להימנע ממצבים כאלו, ולכן אין להתיר הזרעה מלאכותית לריוקה².

2. לא הבנתי נימוק זה. הרי גם בלא היתר לריוקות להרות מתרומת זרע, הפרוצות יכולות להכשיר ילדיהם בטענה שהילד נולד כביכול בדרך שאיננה פוסלת אותו, גם אם אין לעצם המעשה היתר לכתחילה. וראה מש"כ הגר"א נבנצל בספר **אסא ה** עמ' 92-93 פסקה ה'.

מצאתי בשו"ת שרידי אש חלק ג סימן ה, שלדעתו יש לאסור הזרעה מלאכותית גם באשה נשואה מחשש דומה: "בנשים קלות הדעת, יש לחשוש שתזנה, וגם תתעבר בזנות זו, ותאמר שלא זנתה אלא קבלה זרע".

אלא שבאשה נשואה נחלקו הפוסקים (ראה להלן, ד) ובאגרות משה (אהע"ז סי' עא) מתיר הזרעה מלאכותית באשה נשואה אם מקור הזרע הוא מגוי. נראה שלדעתו אין היתר זה מסייע לפרוצות נשואות לכסות את מעשיהן, כי אשה נשואה שזינתה בסתר אינה זקוקה להשתמש באמתלא שכביכול הופרתה בהזרעה מלאכותית, שהרי היא יכולה לטעון שההריון מבעלה, משום ש"רוב בעילות הלך אחר הבעל" (חולין יא', ב', סוטה כו', ב')!

אבל פנויה שזינתה והתעברה אין לה כל אמתלא להסביר מהיכן מקור ההריון, אלא אם תטען שהתעברה מהזרעה מלאכותית. לכן יש לאסור לרווקות הזרעה מלאכותית, כדי להקשות על רווקות פרוצות להתעבר בזנות, ולכסות את מעשיהן בטענה שהתעברו בהזרעה מלאכותית כביכול.

ד. בעיית היחוס

אשה המפרה את עצמה בבנק הזרע, אינה יודעת מיהו האב. קיים חיסיון מוחלט על זהות האב, האב תורם את זרעו, בתנאי שלא ידעו מי הוא האב, כדי שהילד לא יתבע אותו באמצעות אמו בתביעת מזונות, או יירש אותו לאחר מותו. גם אם האם תודיע שהיא מוחלת על המזונות מראש, אין מחילתה מועילה, כמבואר בשולחן ערוך אהע"ז סי' קיג. לכן בנק הזרע אינו מגלה את זהותו של התורם. הסדרים הקיימים שם יוצרים מצב, שאחרי שהאב תורם את זרעו גם המופקדים על בנק הזרע אינם יודעים איזו אשה תופרה מזרעו, ונמצא איש נושא את אחותו, כדברי הרמב"ם הלכות נערה בתולה פרק ב הלכה יז:

"אני אומר, שזה שנאמר בתורה (ויקרא י"ט, כ"ט): אל תחלל את בתך להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב, הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה ... אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתמלא הארץ זמה, ונמצא האב נושא בתו והאח נושא אחותו, שאם תתעבר ותלד לא יודע בן מי הוא".

גם בשולחן ערוך אבן העזר סימן ב סעיף יא נפסק:

(לענ"ד גם את דברי השרידי אש לכאורה חייבים לבאר שהם מתייחסים רק למצב בו יש אפשרות לסגור את הפרצה לגמרי, ולא כשהיא פרוצה לכל חוץ מליראי ה'). -- העורך.
תשובת כותב המאמר: כל עוד גדולי הפוסקים לא התירו הזרעה מלאכותית לרווקות, לא כדאי לפרוצות לטעון שהתינוק נולד בהזרעה מלאכותית, כיון שגם הזרעה מלאכותית לא הותרה על ידי גדולי הפוסקים.

“לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה אחרת במדינה אחרת, שמא יזדווגו הבנים זה לזה ונמצא אח נושא אחותו. ואדם גדול ששמו ידוע וזרעו מפורסם אחריו, מותר”.

אמנם בזמן הזה מותר לישא אשה אחרת במדינת היס, כי בזמן הזה רישום הנישואין נרשם גם בתעודת זיהוי, וגם תעודת הנישואין נשמרת ברבנות, ולכן קשה לאדם להעלים את עובדת היותו נשוי. מנימוק זה אסור להתחתן באופן פרטי אצל רב שאינו רושם נישואין מוכר, משום שבני הזוג אינם יכולים לרשום בתעודת הזיהוי את עובדת היותם נשואים כל עוד לא נישאו ברבנות מוכרת עם תעודת נישואין המוכרת על ידי השלטונות.

אבל אשה המפרה את עצמה בהזרעה מלאכותית כשהתורם אינו ידוע, דינה דומה לנושא אשה אחת והולך ונושא אשה שניה במדינה אחרת שבה אין יודעים על נישואיו הראשונים, ויש חשש שאח ישא אחותו.

אמנם אשה שעברה על ההלכה הנ"ל, והופרתה בהזרעה מלאכותית, יש מקום לדון להכשיר בדיעבד את הוולד, משום שיש לתלות שרוב העולם אינם צאצאים של תורם הזרע. גם אין לאסור משום כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, שהרי הזרע פירש מן התורם, והועבר אחר כך לאשה, וכל דפריש מרובא פריש.

אבל כשם שאין מבטלים איסור ברוב לכתחילה, כך גם אסור ליצור מצב מסופק, ולסמוך לכתחילה על הרוב, וליצור מצב שעלול להביא לספק בכשרות הנישואין, גם אם הספק מותר בדיעבד מטעם רוב. גם מדברי הרמב"ם הלכות נערה בתולה (פרק ב הלכה יז) ומההלכה בשו"ע (אה"ע"ז סי' יב סע' יא) שהובאו דבריהם לעיל, עולה, שלכתחילה חוששים למציאות רחוקה ואין סומכים על הרוב.

לכאורה קיימת אפשרות, שהאם תבחר אדם מוכר לה, ותופרה מזרעו בהסכמת שניהם, ובדרך זו תדע את יחוס הולד.

אבל יש לשלול בתכלית השלילה צורה מכוערת ומעוותת זו של התקשרות אשה פנויה עם גבר זר כדי להוליד ילד בלא חופה וקידושין, גם אם בלי ביאה. כמו כן, כיוון שיש לשניהם חובות וזכויות משותפות בילד, הקשר ההדוק ביניהם ללא נישואין עלול להביא לידי איסור. כמו כן הקשר ההכרחי ביניהם רק יחזק החשד של הבריות שהילד נוצר מביאת איסור של הרווקה עם אותו הגבר, גם אם לאמיתו של דבר לא באו לידי איסור, והרי זה פגם באשה ופגם בילד, כמבואר לעיל.

גם אם האשה תיסע לחו"ל, ותפרה את עצמה מזרע של גוי, עדיין לא יסתלק החשד של הבריות, ויש לאסור על פי הנימוקים הנוספים שנכתבו לעיל.

בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' סימן נא – קונטרס רפואה במשפחה פרק ד
 אסר לרווקות להתעבר באמצעות הזרעה מלאכותית, בעיקר בגלל בעיית היחוס:
 "עצם ביצוע הפראה-מלאכותית בגופה של אשה אפילו פנויה,
 תועבה גדולה היא והרבה איסורים חמורים ... ועוד זאת, אם נותן
 הזרע הוא כהן אסור לולד לישא גרושה וכדומה, וכמו"כ יש איסור
 גזילה גם כשאחרים ירשו את נותן הזרע שיוכלל בזה גם חלקן של
 יצור זה שלא נודע שהוא אביו, ולפעמים יתכן שיהיו מאות כאלה או
 יותר שיתיחסו אחר אב אחד ... ישנן מכל מקום האיסורים והחששות
 של שמא יבם אשת אחיו ושמא יפטור את אמו לשוק וכן איסור
 גזילה כשיבוא לקחת חלק ולירש אביו המדומה ... התועבה גדולה
 פי הרבה לקחת לשם כך ש"ז של עכו"ם. ואין לתאר החורבן הנורא
 והכליה הרוחנית המבהילה מלידת יצורים כאלה בקרב בית ישראל.
 ומבחינת פרטות ההלכה יש בש"ז של עכו"ם גם כן משום החששות
 של שמא יפטור את אמו לשוק בלא חליצה או שמא יחלוץ אשת
 אחיו, וכן משום גזל בירושה ... והולד פגום ויש לחוש שאם יולד
 בת, אולי ישיאנה לכהן ... ויה"ר שלא יצטרכו בני ובנות ישראל לידי
 כך, ומושיב יחידים ביתה יאמר לדבק טוב לפרות ולרבות כדרך כל
 הארץ, ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, ומלאה
 הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים, אמן".

ה. פגם רוחני לילד

ילד הנולד מאב בלתי מזוהה יש בו פגם רוחני. וכיוון שההזרעה
 נעשתה על ידי העלמה מכוונת של יחוס הוולד, ואין יודעים מי אביו, הרי
 הוא מוגדר בשם "בני עירבוביא". במסכת נדרים (כ, ב) נאמר:

"וברותי מכם המורדים והפושעים בי (יחזקאל, כ) אמר רבי לוי:
 אלו בני תשע מדות ... בני עירבוביא".

רש"י שם ד"ה בני עירבוביא מפרש:

"שבא על אשה אחת בין הנשים, ואין ידוע על איזו מהן בא".

גם שם מדובר שלא בעל בעילת איסור שהרי שתיהן נשיו הטהורות,
 אך חז"ל ראו את זה באור מגונה ביותר. גם בהזרעה מלאכותית נוצר במכוון
 ולד שלעולם לא יהיה ידוע מיהו אביו (וראה רש"י ור"ן שם ומשנה ברורה סי' רמ
 ס"ק כ עוד צורות של בני עירבוביא).

על הפגם הרוחני בבני תשע המידות, כתב הר"ן (שם, ד"ה המורדין

ופושעים ב'): :

"לפי שיש צד עבירה ביצירתן הו מורדין ופושעים".

עולה מדברי הר"ן שיצירת ולד בצורה מכוונת מלכתחילה שלא יהיה ידוע מיהו האב יש ביצירה זו "צד עבירה", וצד עבירה זה משפיע ופוגם בנשמת הילד ככל בני תשע המידות, הנקראים "מורדין ופושעים".

ועוד: ביבמות מב, א הגמרא מבארת מהו הנימוק שכל אשה גרושה או אלמנה צריכה להמתין ג' חודשים:

"משום דאמר קרא להיות לך לאלוקים ולזרעך אחרוך (בראשית, יז) – להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני".

רש"י (שם ד"ה "ולזרעך אחרוך") מפרש:

"שאינן השכינה שורה אלא על הוודאים, שזרעו מיוחס אחריו, והכי נמי קיימא לן בנדרים (כב), וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני ערבוביא".

אם ההזרעה נעשית מזרעו של גוי, קיים פגם נשמתי בזרעו של גוי, כי במסכת קידושין (ע, א) נאמר:

"אין הקב"ה משרה שכינתו, אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שנאמר: בעת ההיא נאם ה' אהיה לאלוקים לכל משפחות ישראל, לכל ישראל לא נאמר, אלא לכל משפחות".

רש"י שם ד"ה "משפחות ישראל", מפרש:
"משפחות שהם ישראלים גמורים"

לכן משפחה שמעורב בה זרעו של גוי, גם אם הזרע מוגדר כיהודי, אבל חסר לו היחוס הישראלי הגמור מאב ומאם יהודים, אין השכינה שורה עליה.

גם במסכת יבמות (לה, א) נאמר, שיש הבדל בין זרע שנזרע בקדושה, לזרע שנזרע שלא בקדושה – מגוי, ולכן אשה שהתגיירה צריכה להמתין ג' חדשים, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה, לזרע שנזרע שלא בקדושה (וראה עוד להלן סעיף ז).

לדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שהובאו דבריו לעיל, קיים פגם רוחני אחר בילד, כיוון שנוצר מהוצאת זרע לבטלה של האב. כוונתו היא, שמצות פריה ורביה לא נאמרה באופן שגבר זר מוציא את זרעו, כדי שאחר כך יועבר לאשה זרה. מצוות פריה ורביה נעשית רק במסגרת המשפחה הממוסדת על ידי חופה וקידושין. לכן זרעו של התורם, נחשב זרע לבטלה, כיוון שהזרע יוצא בדרך המנוגדת לציווי התורה.

יש להעיר על דבריו: אמנם אין ספק שתרומת זרע מגבר זר לפנויה הוא מעשה מכווער, ויש לאוסרו מכל הנימוקים האמורים לעיל. עם זאת, יש לדון

בדבריו, אם אכן הזרע מוגדר כזרע לבטלה: האם פנוי הבא על הפנויה, והוליד ממנה בן, לא קיים מצוות פריה ורביה, אע"פ שנוצר על ידי ביאה אסורה?

לכאורה שאלה זו שנויה במחלוקת אחרונים: בירושלמי יבמות (פ"ב, ה"ו) נאמר על המוליד בן ממזר, שהוא בנו לצורך פריה ורביה. בביאור דברי הירושלמי התקשו האחרונים, הרי זו מצוה הבאה בעבירה (ראה מנ"ח, מצוה א')!

במנחת חינוך תירץ, שהעבירה נעשית בביאה, ואילו המצוה נעשית בשעת הלידה, כיוון שבשעת הלידה לא נעשתה עבירה, לכן האב קיים את המצוה.

בשו"ת הר צבי (אהע"ז ח"א סי' א') מיישב את קושית המנחת חינוך בדרך אחרת: המוליד ממזר אמנם לא קיים מצוה, כי זו מצוה הבאה בעבירה. מאידך האב נפטר בדיעבד מקיום המצוה, כיוון שהביא לעולם בן המתייחס אחריו.

לפי המנחת חינוך פנוי הבא על הפנויה והוליד בן, אע"פ שעבר עבירה – "לא תהיה קדשה" (לפי הרמב"ם אישות פ"א ה"ג) ובמיוחד אם היא נדה, מכל מקום קיים מצות פריה ורביה, ולכן אין הזרע נחשב לבטלה. לעומת זאת לפי הר צבי, לא קיים פריה ורביה, ולכאורה הזרע נחשב לזרע לבטלה!

אלא שגם אם בביאת איסור, האב לא קיים פריה ורביה – כדעת הר צבי, מכל מקום הרי גם לדעתו, האב נפטר ממצות פריה ורביה, משום שהביא לעולם ילד המתייחס אחריו. לכן גם אדם הנותן את זרעו לצורך יצירת עובר, אין הזרע נחשב לבטלה, שהרי לפי התוצאות – אם יביא בן או בת, האב נפטר על ידי זרע זה, מקיום חלק מצות פריה ורביה, כיוון שהביא ילד לעולם.

יתר על כן: בהזרעה מלאכותית, האיסור אינו דומה לאיסור ביאה של פנוי ופנויה, כיוון שאין כאן ביאת איסור, אלא איסורים אחרים שהוזכרו לעיל. לכן בדיעבד האב קיים פריה ורביה בהזרעה מלאכותית.

גם החלקת מחוקק (סי' א', ס"ק ח') והב"ש (שם, ס"ק י') פסקו, שאשה שהתעברה באמבטיה מזרעו של אדם אחר, האיש קיים פריה ורביה, אע"פ שאינו נשוי לה, ואע"פ שלא בא עליה. לפיכך גם התורם את זרעו להבאת ילדים לעולם, מקיים בדיעבד מצות פריה ורביה, אע"פ שעשה מעשה מכוער לפי כל הנימוקים המובאים לעיל..

אמנם הט"ז שם ס"ק ח' חולק על הח"מ והב"ש, וכתב:

"דשמא לחומרא אמרינן, לקולא לא אמרינן, בפרט במידי דתלי בקום עשה והיא נתעברה מעצמה, דאינו יוצא".

כוונתו היא, שאם התעברה באמבטיה מזרעו של אחר, יש לחשוש שהוולד הוא בנו, להחמיר בו בכמה דברים, אבל לא להקל עליו לפטרו מפריה ורביה, כיוון שנתעברה מעצמה.

אלא שדברי הט"ז נאמרו רק בהפרייה לא מכוונת, שלא היתה כוונת האב בשעת יציאת הזרע להפרותו, אבל איש שהוציא את זרעו כדי שהאשה תופרה ממנו, אפשר שגם לדעת הט"ז, בדיעבד האיש קיים פריה ורביה, כשם שאשה נשואה מופרית מזרע בעלה ואין הזרע מוגדר כזרע לבטלה.

(אחרי כתיבת המאמר, ראיתי שגם הרב ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א, באסיא ע"ז-ע"ח, טבת תשס"ו במאמרו "הזרעה לאחר המוות – איסור והיתר" עמ' 116 העיר על דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, בדרך אחרת).

עם זאת, הפלפול בדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, נכתב רק כדי להגדיל תורה ויאדיר, מבחינה מעשית אסור לרווקה להפרות את עצמה בהזרעה מלאכותית, מכל הנימוקים האמורים לעיל.

ו. פגם חינוכי ופסיכולוגי לילד

ילד שנולד ללא אב ידוע, יודע כל ימיו שנוצר מאב שהוציא את זרעו שלא בדרך אישות, ואביו מלכתחילה לא רצה כל קשר עם הילד וכל אחריות וקשר עם הילד, ללא חובות של מזונות, וללא כל החובות החינוכיות וההלכתיות המוטלות על האב, על פי הברייתא קידושין דף כט עמוד א':
 "האב חייב בבנו למולו, ולפרותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים".

מבחינה חינוכית הילד עלול לאמץ את כל הדפוסים השליליים של אביו הנעלם, שמהווה עבורו בתת מודע, דגם לחיקוי, הן בקשר שבין אב ובנו, והן בהוצאת זרע מחוץ למסגרת חיי אישות ממוסדים.

ובנוסף: הילד מרגיש עצמו נחות בהשוואה לחבריו שגדלו בכתיים להורים טבעיים. עובדה זו אינה תורמת ליציבות והחוסן הנפשי, הנדרשים לחינוכו ועיצוב דמותו ותדמיתו הנפשית.

כשיוודע לילד שהוא בא מזרעו של גוי, תתווסף להרגשת הנחיתות, הרגשת השוני משאר חבריו, ששני הוריהם הם יהודים.

גם באסיא ע"ז-ע"ח, טבת תשס"ו עמ' 104-105 במאמרה של נעמי מי-עמי "תרומת זרע בישראל", נידונה בעיית הנזק הפסיכולוגי הנגרם לילד, שאינו יכול לדעת את שורשיו הביולוגיים, וחסרונה של דמות אב, הגורמת לקשיים בהתפתחות הזהות העצמית שלהם.

ז. ההבדל בין הזרעה לנשואה ובין הזרעה לרווקה

לעיל הובאו דברי האגרות משה, שהתיר לאשה נשואה שבעלה עקר, להפרות את עצמה מזרע של גוי. אין ללמוד מדבריו, להרחיב את ההיתר גם להפריית רווקות מזרעו של גוי. דבריו נאמרו לנשואה בשעת הדחק בלבד, הן משום שאינה מביא את עצמה לידי חשד, וגם אין פגם לילד, והן משום שלום בית, כדי למנוע גרושין.

ועוד: בשו"ת חלקת יעקב (אה"ע סימן יד, ס"ק ד') במכתב שכתב לבעל האגרות משה, אוסר גם לאשה נשואה להפרות את עצמה מזרע של גוי. אחד מנימוקיו הוא:

"ועוד: הרי דין מפורש ביבמות מ"ב שם [צ"ל דף לה, א] ונפסק ברמב"ם ובשו"ע, דגר וגיוורת צריכין להמתין ג' חדשים, והטעם כמבואר בגמ' ובשו"ע, להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה ... א"כ לכאורה מה זה הפגם שנזרע שלא בקדושה, הלא כשנתגיירה האימא נתגייר גם הזרע והולד שבתוכה! ואפילו הכי בעינן ג' חדשי הבחנה להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה, דזרע הבא שלא בקדושה מקרי פגמא וזוהמא ואף לאחר שנתגייר, וכדקאמרינן בקידושין ע' ב' אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל ולפיכך קשים גרים לישראל כספחת עי' תוס' שם. א"כ הגע בעצמך, איך נייעץ לאשה ישראלית לקבל זרע מעכו"ם בכדי שתלד ממנו ולד, האם אין זה פגם היותר גדול לחלל עם קדוש, ואנו נייעץ לכתחילה לזרע שלא בקדושה? ! אתמהה !"

לכן גם הסומכים בשעת הדחק על שיטת האגרות משה להקל לאשה נשואה להפרות את עצמה מזרע של גוי, וזאת על אף הפגם הנשמתי, מכל מקום באשה נשואה לכל הפחות אין חשש של חשד על האשה, ואין פגם בילד. אבל ברווקה קיים פגם באשה ובילד בגלל החשד, וזאת בנוסף לפגם הנשמתי בילד.

גם מבחינה חינוכית ופסיכולוגית, ילד הגדל לאמא נשואה, אינו מרגיש בחסרונו של האב הביולוגי, ועל פי רוב ההורים גם אינם מגלים לילד שהוא נוצר מהפרייה מלאכותית, לפחות לא בגיל הרך, כדי לא לגרום לו לסיבוך נפשי. אבל גם אם יתגלה לילד בגיל מבוגר, שאביו המאמץ אינו האב הביולוגי, יהיה זה אחרי שכבר קיבל את היסודות הראשוניים של חינוך טוב בבית בו קיימת תשתית משפחתית חיובית של בני זוג נשואים, בית המשמש לו דגם חינוכי חיובי.

ח. הערות על מאמרו של הרב ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א

אחרי כתיבת המאמר הנ"ל, הובא לידיעתי ממערכת אסיא, שנושא זה נידון על ידי הרב ד"ר מרדכי הלפרין באסיא עז-עח תשס"ו. ממאמרו עולה, שיש צד להקל בהזרעה מלאכותית לפנויות, אם ההזרעה נעשית באופן שאין שום חשש שאח ישא את אחותו וכד'. להלן נימוקיו:

א. במאמרו דן בהוכחה מהסוגיא בגיטין עט,ב, מגט ישן שחכמים פסלוהו בגלל לעז, שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, ומפירוש רש"י שם (ראה גם לעיל סימן א', הוכחתי מסוגיה זו). להלן דבריו:

וברש"י שם:

"שמא ישהה את הגט שנתיים ושלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן ואחר כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר, יראו זמן הגט קודם ללידת הבן, ויהיו סבורין שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה, והוי פגם".

הרי שאסרו בית הלל אפילו יחוד של נשואה כשרה משום החשש שאחרי זמן יאמרו שהיתה פנויה בזמן היחוד, "והוי פגם".

אמנם מכאן ראייה שטעם הגזירה האוסרת שימוש בגט ישן הוא החשש של פגם, וגזירת האיסור לגרש בגט ישן במקומה עומדת, כמבואר בפוסקים. אך עדיין אין מכאן ראייה ברורה שקיימת גזירה כללית לאסור כל פעולה שכתוצאה ממנה עלול להתעורר חשש להוצאת לעז ופגם".

אבל יש להעיר על דבריו: באיסור הזרעה מלאכותית לפנויות, אין אנו גוזרים גזירה לפסול גט, או לפסול וולד, אלא למדים מהסוגיא בגיטין, שקיימת מציאות בלתי רצויה, אם יצא לעז על הילד, המהווה פגם בו. מכאן יש ללמוד שיש למנוע מפנויה להתעבר בהזרעה מלאכותית, כדי שלא להביא ילד פגום לעולם³.

ב. במאמר הנ"ל, הובאה הוכחה מדברי המאירי, שאין לאסור הזרעה מלאכותית בפנויה, משום פגם:

3. **תשובת הרב הלפרין:** מגזירת חז"ל לפסול גט ישן אכן ניתן ללמוד שלעז הוא דבר רע וראוי להמנע ממנו – אך אין מכאן מקור לכך שקיים איסור של חז"ל על כל מצב בו יתכן לעז, כאשר חז"ל לא אסרו זאת במפורש. משום כך אם אנו אוסרים במצבים האחרים אותם לא אסרו חז"ל בפירוש, הרי זו גזירה חדשה, שאמנם יש לה טעם חשוב, אך בימינו מי שמוסמך לגזור אותה הוא רק מרא דאתרא לאנשי מקומו וזמנו.

תגובת כותב המאמר: גם אם אין בכוחנו לגזור גזרות חדשות, מכל מקום יש ללמוד מהסוגיא בגיטין שיש פגם בילד שיוצא עליו לעז שיצירתו מביאת זנות, וקיימת הנחה סבירה, שימצאו אנשים שיוציאו לעז על הילד. אמנם הלעז הוא בטעות, אבל כך דרכם של מוציאי לעז להעלות השערות שיצירתו מביאת זנות, כיוון שברור מתירני ביאת פנויה שכיתה למרבה הצער. לכן יש לצרף את השיקול של פגם בילד, עם יתר הנימוקים שהובאו לעיל.

"יתר על כן, בדברי המאירי עמ"ס כתובות מפורש שגזירת גט ישן היא גזירה על **איסור שימוש בגט** לכתחילה, ואין היא כוללת איסור ליצור מצב בו יהיה חשש להוצאת לעז ולפגם. וז"ל שם בבית הבחירה:

"שכיב מרע שנתן גט לאשתו מהיום אם ימות, על הדרך שיתבאר במקומו (גיטין עב,א) לא תתיחד אשתו עמו אלא בפני עדים, שמאחר שלכשימות הוי גט למפרע, נמצאת מתיחדת למפרע אחר שנתגרשה, והן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה. (ובגיטין עג, א, הוסיף רבינו: ואם תתיחד בלא עדי יחוד, מכל מקום יש בה למפרע איסור יחוד של פנויה).

ויש מפרשין בה (רש"י) מטעם גט ישן, ואינו כן. שלא אסרו גט ישן אלא לגרש בו לכתחילה. הא כל שעבר וגירשה בו מותרת לכתחילה, וזו כבר נתגרשה [בהיתר] ובא גט לידה. ואע"פ שנעשה הגט ישן אין יחודה גורם לה שום איסור".

הרי שעצם החשש שִׁיצא עליה לעז שנתעברה בהיותה פנויה איננו בכלל גזירת גט ישן, ואינו סיבה לאסור את הייחוד. אך הסיבה לאסור הייחוד כאן היא עצם איסור זנות עם פנויה, ולכן אסורה להתייחד לאחר שבא גט שכיב מרע לידה. גם לדעת רש"י הסובר שבכלל גזירת גט ישן גם איסור יחוד עם אישה שקיבלה לידה גט שכיב מרע "מהיום אם מתי", עדיין אין מכאן ראייה לאיסור התעברות של פנויה בהזרעה מלאכותית ללא יחוד וללא מעשה איסור".

המסקנה העולה מדברי המאירי, במאמר הנ"ל היא: "שעצם החשש שִׁיצא עליה לעז שנתעברה בהיותה פנויה איננו בכלל גזירת גט ישן, ואינו סיבה לאסור את הייחוד. אך הסיבה לאסור הייחוד כאן היא עצם איסור זנות עם פנויה."

אבל קשה על מסקנת המאמר, שהרי בגמרא גיטין עט', נאמר במפורש שטעם הגזירה הוא: "שמא יאמרו גיטה קודם לבנה", אם כן פסול גט ישן הוא, משום לעז – "שמא יאמרו"!

גם המאירי גיטין (עט,ב) מפרש שהנימוק לפסול לכתחילה גט ישן, הוא משום לעז:

"שמא ישא בין כתיבה לנתינה ויהיו לו בנים ממנה בתוך הזמן ואחר כך יגרשנה בו ולימים ישתכח הדבר והרואים זמן הגט שהוא קודם ללידת הבן יהו סבורים שמשעת כתיבה ניתן, ומן

הפנויה נולד, ונמצא הולד פגום וזהו שאמרו גזירה שמא יאמרו
גיטה קודם לבנה והלכה כבית הלל”

אם כן אין מחלוקת בין המפרשים, שהנימוק לפסול גט ישן לכתחילה
הוא משום חשש לעז, ובלשונו של המאירי: “יהו סבורים שמשעת כתיבה
ניתן, ומן הפנויה נולד ונמצא הולד פגום, וזהו שאמרו גזירה שמא יאמרו
גיטה קודם לבנה”.

כמו כן, אין מחלוקת בין המפרשים, שגט ישן פסול רק לכתחילה,
ובדיעבד לכל הדעות הגירושין חלים, שהרי מבואר בגיטין (עט,ב), שגט ישן
בדיעבד כשר. המחלוקת בין רש”י למאירי מצטמצמת רק בשאלה, מדוע
נאסר יחוד לשכיב מרע, שכתב גט שיחול מהיום – אם ימות מחולי זה:
רש”י (כתובות כז,ב ד”ה לא תתיחד) מפרש, שאיסור היחוד משום גט ישן –
שמא יאמרו גיטה קודם לבנה. לעומת זאת המאירי מפרש, שאיסור היחוד
בגט שכיב מרע, הוא משום שאם יתייחד בעדים, מן הסתם בעל ואינו עושה
את בעילתו בעילת זנות, ומתכוון לקדשה מחדש בביאה, וצריכה גט נוסף.

המאירי דוחה את פירוש רש”י בכתובות, משום שגט ישן לכל הדעות
פסול רק לכתחילה, אבל בדיעבד כשר, כמבואר בגמרא (גיטין עט,ב), ובשכיב
מרע הגט כבר ניתן וחל למרע, לכן “אין יחודה גורם שום איסור”. אמנם
פשוט שאסור לה להתייחד אחרי הגירושין ככל פנויה, אבל הנימוק המרכזי
לאסור יחוד, אחרי מתן הגט שכיב מרע, הוא משום שעל ידי היחוד בעדים,
יש להניח שבא עליה לשם קידושין, והרי היא מתקדשת מחדש לבעלה, ואין
הגט הראשון מועיל לה, וצריכה גט חדש.

יש לציין, שרש”י בגיטין (עג,א ד”ה לא תתיחד) מפרש אף הוא כשיטת
המאירי בכתובות.

כיוון שאין מחלוקת בנימוק לפסול גט ישן לכתחילה, שאיסורו משום
לעז המהווה פגם בילד אם כן יש ללמוד עד כמה חמור הלעז, שיוצא על ילד
שנולד מחוץ למסגרת הנישואין, ויש להמנע מהזרעה מלאכותית לפנויות,
כדי למנוע פגם בילד, בגלל הלעז שיוצא עליו.

ג. במאמר הנ”ל הובאו גם דברי השרידי אש (חלק ג סימן ה) שכתב:

“ויש להסתפק בפנוי’ אם מותר לה לקבל זרע. לקבל זרע מישראל
יש חשש של אח נושא אחותו, אבל מעכו”ם אין חשש לכאורה”.

משמע מדבריו שהוא נוטה להקל בפנויה, אם הזרע נלקח מעכו”ם.

אלא שיש להעיר על דברי השרידי אש, מדין גט ישן, שמשם למדים
עד כמה חמור הפגם של הלעז היוצא על ילד שאמו שהתעברה בזנות, על

אף שהרינון הוא חסר בסיס, אם כן מדוע נתיר לרווקה לעשות פעולה, העלולה לפגום את הילד בגלל לעז?

ועוד: לעיל הבאתי את דברי השרידי אש, שכתב: "בנשים קלות הדעת, יש לחשוש שתזנה, וגם תתעבר בזנות זו, ותאמר שלא זנתה, אלא קבלה זרע". לפי זה יש לחשוש גם בפנויות קלות דעת, שיתעברו בזנות ויטענו שהתעברו בהזרעה מלאכותית!

יש לציין, שגם השרידי אש לא התיר למעשה הזרעה מלאכותית לרווקות, כי מלבד שכתב לשון "לכאורה", הרי בהמשך דבריו כתב: "כל הנ"ל כתבתי, רק לשם ברור צדדי הספק ולא להורות הלכה למעשה."

כיוון שדבריו נאמרו בלשון לכאורה, וגם לא נאמרו למעשה, הרי אין ספקו של בעל שרידי אש, מוציא מידי וודאי של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והציץ אליעזר, שהורו הלכה למעשה לאסור.

ד. עוד הובאו במאמר הנ"ל באסיא, דברי מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א, שנשאל: "האם מותר לשאוב זרע מכיס האשכים של גבר מת, על מנת להפרות את אשתו ולהשאיר לו זכר בעולם?"

ותשובתו היתה:

"ללא הסכמת הנפטר, כמובן שהדבר אסור. אך אם קיימת הסכמה מפורשת או אפילו אומדן שזה רצונו, אז אין בכך איסור. נציין שעל פי ההלכה צריך סיבה כדי לאסור, וללא סיבה כזו המצב הטבעי הוא היתר. לענין זה נוגעת גם העובדה שהתורה החשיבה מאד את הרצון האנושי להשארת שם וזכר בעולם, כפי שניתן ללמוד מפרשת יבום" עכ"ל.

שאלתי את מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א, האם כוונתו היתה בתשובה זו, להתיר הזרעה מלאכותית לפנויות? והשיב לי, שמדין מגט ישן, למדים שיש פגם של לעז על הילד, ולכן ההזרעה המלאכותית לרווקות, אינה ראויה. תשובתו הנ"ל עסקה רק בנושא ספציפי של אלמנה הרוצה להתעבר מזרע של בעלה, בגלל רצון הבעל לפני מותו, והנושא של הפריית רווקות לא נידון כלל באותה תשובה.

בתוספת ביאור: יש לחלק בין השאלה שנידונה שם, ובין הפרייה לרווקות, כי דברי מו"ר שליט"א, נאמרו על אדם שאמר בפירוש לפני פטירתו, שרצונו להקים לו זרע אחר מותו, או שקיימת אומדנא המסתמכת על התבטאותו בנושא, ואם כן מובן לכל הסובבים את האלמנה, שכוונתה לקיים את רצון בעלה, כי מצוה לקיים את דברי המת. לכן לא יצא לעז עליה, שעברה על מצוותו, והתעברה חלילה בזנות מאחריים. לעומת זאת רווקה המתעברת מזרע אחר, יש חשש שיצא עליה לעז שהתעברה בזנות.